

Franko Mirošević, *Dubrovnik u Kraljevini Jugoslaviji 1929. — 1941.*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2020., 251 str.

Franko Mirošević, jedan od najistaknutijih poznavatelja suvremene povijesti područja današnje Dubrovačko-neretvanske županije, obradio je u svojoj zadnjoj knjizi odsječak dubrovačke povijesti koji je dosad bio slabo istražen. Radi se o razdoblju od uvođenja Šestosiječanjske diktature do kapitulacije Kraljevine Jugoslavije. Mirošević je već temeljito istražio političku povijest toga područja od osnutka Kraljevstva SHS do nametanja kraljeva apsolutizma, a nedavno se bavio i poviješću dubrovačkoga kotara za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske o čemu je 2016. objavio knjigu. Na taj je način zaokružio opis nešto više od dva i pol desetljeća turbulentnih događanja na hrvatskom jugu nakon raspada Austro-Ugarske. Za historiografiju bi bilo korisno kad bi uskoro uslijedio nastavak istraživanja po kronološkom slijedu koji bi nam objektivno predočio uvođenje i funkcioniranje komunističkog režima sa svim popratnim posljedicama. Time bismo dobili cjeloviti uvid u mozaik zbivanja u Dubrovniku tijekom 20. stoljeća.

Ova je knjiga sastavljena od niza poglavlja koja odgovaraju na brojna pitanja o lokalnoj povijesti u kontekstu mijena izazvanih na široj razini. S obzirom na već naglašenu nedostatnost istraživanja, čini se da bi već i uža analiza političke povijesti donijela korisne rezultate. Autor se ipak nije zadovoljio pisanjem političke kronike, nego je ponudio pregled zbiva-

nja i na drugim područjima javnoga života. Tako piše o demografskim odrednicama, gospodarskim čimbenicima, urbanom razvitku, vjerskim obilježjima te sportskim i kulturno-prosvjetnim pojavnostima koje sve više dobivaju na zamahu. Vrijednost knjizi daje opremljenost brojnim priložima, napose ilustrativni materijal i tablice sa statističkim podatcima koji dosad nisu bili objavljivani u historografskim djelima.

Uvodni dio knjige naglašava dubinu promjena nakon 1918. godine. U nekim dijelovima izneseni tekst ostavlja čitatelja pomalo zbunjenim. Ovdje se autor komforno oslonio na dio pogleda koje su iznijeli drugi povjesničari. Tako čitatelj može doznati da je rasplet iz 1918. za Hrvate nešto »najbolje« (str. 11) što se moglo dogoditi u tadašnjim okolnostima i da su oni »prošli zapravo izvrsno« (str. 12). Međutim, nekoliko redaka nakon toga doznaje se što sve Hrvati gube ulaskom u novu tvorevinu i što sve donosi promjene. Osobito upada u oči *vis-à-vis* položaja Dubrovnika činjenica da je nova upravna razdioba izuzela područje Boke kotorske iz ranijeg sastava Dalmacije i pripojila ga Zetskoj oblasti. Stoga autor tvrdi: »Uspostavljena administrativna podjela temeljila se na ustavnim načelima nacionalnog unitarizma i državnog područja, a trebalo je omogućiti podčinjenost nesrpskih krajeva srpskoj hegemoniji unutar novonastale Kraljevine SHS.« (str. 13) Kako prevladati jaz u iznesenim pogledima? Vrijednost je ove knjige baš u onim dijelovima gdje se donose rezultati istraživanja arhivskoga materijala i drugih izvora koji daju prednost empirijskom pristupu. A takav pristup pokazuje

se znatno korisnijim u odnosu na alternativnu i spekulativnu povjesnicu.

Autor upravo u dijelovima vlastite analize donosi podatke koji precizno rekonstruiraju razne odnose u Dubrovniku za vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Utvrđene su političke stranke i organizacije koje djeluju na tome području i detektirani glavni nositelji njihovih ideologija. Jasno se uočavaju razlike u političkim akcijama tijekom raznih etapa — tvrde diktature, labavijeg režima Namjesništva i pokušaja demokratizacije tijekom Banovine Hrvatske — koje određuju razinu stranačkih djelovanja. Ukazano je na načine organiziranja režimskih skupina, čije utjecaje ne treba zanemariti u odnosu na iznesene podatke o osobama koje su dolazile na njihove skupove. Dovoljno je prisjetiti se djelovanja katoličkih Srba u razdoblju prije prosinca 1918., koji su tada bili malobrojni, ali i vrlo prodorni u širenju nacionalističke ideologije. Tako su i u njima poželjnom okruženju ostali neznatna manjina, ali sa snažnim utjecajima na razna kretanja u javnom životu Dubrovnika pa i u širim obzorjima. S druge je strane vidljiva od druge polovice 1930-ih obnova Hrvatske seljačke stranke (HSS), koja odražava politička gledišta najbrojnijega dijela dubrovačkoga stanovništva. Čak se može zaključiti da se radilo o masovnom okupljanju Hrvata u jednoj stranci radi uspješnijeg otpora državnom središtu. Na taj se način dubrovački slučaj uklapa u teoriju provedbe nacionalne integracije u nepovoljnim okolnostima. Autor je jasno predočio strukturu HSS-a i njegovu nadmoć u odnosu na druge stranke. Nije zaobišao ni unutarnje podjele u toj stranci, pri čemu je utvrdio da su se kasnije

»mnogi našli na liniji Pavelićeve politike u NDH« (str. 35), odnosno da su neki od njenih istaknutijih pripadnika već 1940. »koketirali s tzv. domovinskom ustaškom organizacijom« (str. 38). Drugim riječima, Mirošević je navodeći brojne primjere ukazao na pojavnost razdvajanja u dominantnom HSS-u. Nadalje je zasebno obrađena Komunistička partija Jugoslavije čija ilegalnost prirodno dovodi njene članove u sukobe s režimom. Može se opaziti i mekši pristup režima prema komunistima u razdoblju službenih pregovara između sovjetskih i jugoslavenskih predstavnika o suradnji, čime se iznova ukazuje bitnost razumijevanja utjecaja vanjskih čimbenika. Ustaštvo i četništvo analizirani su u poglavlju posvećenom nacionalističkim organizacijama. U vezi s prvim iznose se razne interpretacije njegova osnivanja i organiziranja na dubrovačkome području. Može se prema iznesenim tvrdnjama zaključiti da je riječ o nacionalističkoj skupini koja je postupno jačala i pritom uspijevala u svoje redove pridobiti i dio lokalne elite (»mnogi profesori, ravnatelji, odvjetnici, ravnatelji škola, ravnatelj dubrovačke kavane, zamjenik Prve hrvatske štedionice u Dubrovniku i drugi«, str. 47), uključujući i neke od viđenijih članova HSS-a koji su digli ruke od održivosti postojeće državne zajednice. Glede četništva obuhvaćen je zapravo širi dijapazon srpskih nacionalista, uključujući tradicionalni sloj lokalnih Srba katolika i nadstranačke čimbenike. Riječ je o zamjetnoj skupini koja je ipak bila znatno manja od skupine zastupnika hrvatske nacionalne ideje. Dakako, sadržaj državne politike davao je do osnutka Banovine Hrvatske vjetar u

leđa toj skupini, a sporazum od 26. kolovoza 1939. umanjio joj je partnerski potencijal. Poglavlje o parlamentarnim izborima nudi pouzdan uvid u izborne rezultate, ne zaobilazeći utjecaje izbornih kampanja kojima su glavni ton davale odluke državnoga vrha o dopuštenoj razini političkih izražavanja. Autor zaključuje da su izborni rezultati za Narodnu skupštinu iz 1938. označili poraz centralističkih i unitarističkih politika. Izvanrednost situacije rješavala se imenovanjem gradskih vijeća i postavljanjem povjerenika. Rezultati općinskih izbora potvrdili su uvjerljivu nadmoć kandidata HSS-a. U analizi je obuhvaćena i ranija općinska vlast u sklopu Zetske banovine s naglaskom na prikaz upravljanja podobnoga načelnika Miće Mičića, poznatog emigranta iz Prvoga svjetskog rata i pristaše jugoslavenskoga unitarizma i centralizma.

U drugome dijelu knjige autor je iznio niz vrijednih podataka o sastavu stanovništva, migracijskim kretanjima, društvenim odnosima, gospodarstvu i urbanom razvitku. Detektira gradsku elitu u kojoj još uvijek znatnu ulogu imaju i svećenici. S druge strane, bavi se i radničkim slojevima, uzimajući u obzir njihov niži socijalni status u sklopu dubrovačkoga društva. U pogledu gospodarskih kretanja napose se izdvaja dio o rastu turizma, koji nadopunjava prihode iz tradicionalne sfere poljoprivrede i pomorstva. Uz neprijeporne pokazatelje rasta koji je vidljiv u izgradnji hotela i dolascima stranih turista, upadaju u oči sukob između privatnog kapitala i javnih vlasti u pogledu vizije razvitka toga gospodarskog sektora, pad prometa sa zaoštravanjem

međunarodne situacije i pokušaji osmišljavanja vođenja autonomne turističke politike. Dio o urbanom razvitku započinje stručnom opaskom o pojačanoj izgradnji novih zgrada koje su zapravo nailazile na kritiku struke čiji je interes bio zadovoljiti potrebu usklađivanja tradicionalnog i modernog. Neki drugi podatci pak pokazuju da je dobar dio komunalne politike morao samo slijediti već utabane staze. Na primjer, elektrifikacija je već bila započela prije Prvoga svjetskog rata, električni tramvaj prometovao je i prije 1918., a slično je bilo s vodoopskrbom, izgrađenom bolnicom i lučkim prometom. Poglavlje »Obilježje gradskog života« pojašnjava zašto je Dubrovnik bio najskuplji grad u Kraljevini Jugoslaviji i zbog čega su izbijale društvene napetosti koje su izazvale nagli porast kaznenih ponašanja. Osim toga, autor je u to poglavlje uvrstio i prikaz raznih manifestacija u javnom životu koje su

odražavale raspoloženje i odnos snaga na dubrovačkom području. Zasebno poglavlje donosi pregled aktivnosti u kulturi, prosvjeti i sportu. Kod posljednje je teme znatnu pozornost opravdano izazvalo djelovanje sokolskih udruženja, ali i pojava novih sportskih disciplina koje su u Dubrovniku našle plodno tlo. Autor s pravom taj dio knjige naziva kronikom zbivanja koja je prema iznijetim primjerima bila živahna, stimulirajući sve bogatiji društveni život.

Knjiga završava epilogom koji čitatelja zaključno uvodi u razdoblje sloma Kraljevine Jugoslavije i suočavanja s novim izazovima. Autor nedvojbeno smatra i na vrlo ekstenzivan način obrazlaže tvrdnju da je uspostava NDH donijela vlast koja je »prihvatila korjenito poništenje onoga što je postignuto u proteklom desetljećima« (str. 230). Sve u svemu, ova je knjiga dobrodošla prinova u galeriji naslova koji se bave temama iz stare Jugoslavije. Mirošević je očito uložio mnogo napora da bi prikupio velik broj korisnih podataka o Dubrovniku. Pregledom bilježaka vidi se da je obuhvatio relevantne izvore koje je mogao pronaći u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i Državnom arhivu u Dubrovniku. Može se pretpostaviti da bi dodatna istraživanja u arhivima izvan Hrvatske mogla pridonijeti i nekim novim nalazima koji bi bacili dodatna svjetla na položaj Dubrovnika u međuraću. Knjiga je opremljena brojnim ilustrativnim materijalima i tabličnim priložima koji prikazuju preobrazbu grada nakon okončanja velike ekonomske krize 1930-ih.

• *Stjepan Matković*

Peter Wagner, *Napredak — oživljavanje jedne ideje*, preveo Nenad Zakošek, TIM press, Zagreb, 2020., 201 str.

Knjiga njemačkoga sociologa i teoretičara politike Petera Wagnera *Napredak* s podnaslovom *Oživljavanje jedne ideje* prva je njegova knjiga u hrvatskom prijevodu.¹

Peter Wagner školovao se u Hamburgu, Londonu i Berlinu iz područja ekonomije, političkih znanosti i sociologije. Karijeru započinje u Znanstvenom centru za društvena istraživanja u Berlinu, a potom predaje sociologiju na Sveučilištu u Warwicku u Velikoj Britaniji te na sveučilištima u Trentu i Firenci. Osim toga, bio je voditelj projekta na Federalnom sveučilištu Ural u Ekaterinburgu, a kao gostujući profesor predavao je između ostaloga na sveučilištima Hamburg, Pariz 8, Cape Town, na Katoličkom sveučilištu Louvain-la-neuve, École des hautes études en sciences sociales u Parizu, Berkeleyju, Uppsali i Princetonu. Od 2010. pridružuje se Katalonskom institutu za istraživanja i napredne studije Sveučilišta u Barceloni (ICREA) u svojstvu profesora i istraživača. Njegova istraživanja temelje se na komparativnoj povijesnoj i političkoj sociologiji, socijalnoj i političkoj teoriji i sociologiji društvenih znanosti. Usredotočuje se na identifikaciju i komparativnu analizu različitih oblika društvene i političke modernosti (*modernity*) te povijesnih trajektorija modernih društava.

¹ Na hrvatski jezik Nenad Zakošek preveo je englesko izdanje pod naslovom *Progress. A Reconstruction* iz 2016.